
WYDAWNICTWA

Recenzje

Piotr Gołdyn, *Obrazki z dziejów oświaty w Wielkopolsce Wschodniej. Zeszyt II*, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Kalisz 2015, ss. 123.

DOI: 10.14746/bhw.2018.38.13

Do rąk czytelnika trafia kolejna publikacja Piotra Gołdyna, reprezentującego Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydział Pedagogiczno-Artystyczny filia w Kaliszu, z cyklu *Obrazki z dziejów oświaty w Wielkopolsce Wschodniej*. Warto wspomnieć, że pierwszy autorski zeszyt ukazał się w 2014 i „został przyjęty niezwykle pozytywnie” (s. 7), o czym Autor mógł przekonać się podczas spotkań promujących pierwszy tom. Niewykluczone, że ten zachwyty nowych czytelników z pewnością przyspieszył pracę nad II zeszytem. *Dotychczasowy dorobek Autora świadczy o szczególnym zainteresowaniu problematyką dziejów oświaty w regionie Wielkopolski Wschodniej oraz dobrym rozpoznaniu źródeł historycznych w zakresie poruszanej problematyki. Właśnie to źródła stały się przyczynkiem do powstania opracowania poświęconego obrazkom edukacji w Wielkopolsce Wschodniej.*

Podobnie jak w zeszycie I Autor wprowadził termin obrazka zamiast rozdziału. Zakładając, że obrazek to „krótka utwór [...] przedstawiający drobny wycinek rzeczywistości”¹, prezentowane w pracy obrazki jako niezwiązane ze sobą historie, dają dopiero po złożeniu w całość pewien obraz głównie szkolnictwa powszechnego i podstawowego w regionie Wielkopolski Wschodniej w XX w. Natomiast rozpoczynający każdy tytuł wykrzyknik „O” o wiele bardziej zachęca do lektury – jak zaznaczyła w recenzji wydawniczej prof. nadzw. dr hab. Iwonna Michalska – „pewnych drobnych, ale interesujących wydarzeń” z zakresu funkcjonowania wspomnianych szkół.

¹ *Słownik. 100 tysięcy potrzebnych słów*, (red.) J. Bralczyk, Warszawa 2005, s. 477.

W celu uściślenia regionu², Autor zdecydował się na przyjęcie kryterium terytorialnego, przyjmując szeroko pojętą definicję wschodniej Wielkopolski (s. 8). Szerzej zagadnienie to opracował w zeszytacie I³.

Zgodnie z zamierzeniem badawczym przedmiot badań stanowią wydarzenia epizodyczne z dziejów oświaty na terenie Wielkopolski Wschodniej obejmujące kilka okresów, poczynając od okresu II Rzeczypospolitej Polskiej przez lata wojny i okupacji oraz okres Polski Ludowej do przełomu XX i XXI w. Stąd też kryterium rzeczowe w postaci ciekawego, najczęściej niepowtarzalnego i dotyczącego tylko jednej konkretnej placówki epizodu (s. 8) przesądziło o zrezygnowaniu z podejścia chronologicznego.

Układ publikacji tworzą: spis treści, 27 obrazków, w tym pierwszy jest otwierającym a ostatni zamykającym oraz wykaz skrótów.

Praca o różnorodnej tematyce podzielona została na 25 obrazków numerowanych od 25 do 50 i stanowiących kontynuację zeszytu I. Pierwszy z drugiego zeszytu obrazek prezentuje timurską drużynę harcerską ze szkoły podstawowej w Ciężeniu, a ściślej rozgłos, jaki towarzyszył jej powstaniu w 1951 r. W kolejnych obrazkach upamiętniających peerełowską rzeczywistość zwrócono uwagę na akcje np. związane z konkursami Szkolnej Kasy Oszczędności w Pietrzykowie, na działalność Społecznego Funduszu Budowy Szkoły „Tysiąclatki” w Ruchennej, a także przykłady podtrzymywania współpracy szkół z delegacjami krajów demokracji ludowej, jakie np. miały miejsce w Koninie i okolicach. Obrazek trzydziesty opisuje, jak próbowano urozmaicić w zagórowskiej szkole podstawowej formę „małych wczasów dla uczniów”, a dokładniej czy udało się wybudować lodowisko przy temperaturze 0⁰ C. W dalszej części pracy Autor skupił się na upublicznionej w prasie lokalnej korespondencji pomiędzy witowskimi a pochodzącymi z Wileńszczyzny uczniami. Następny obrazek przybliży historię „paczek z Ameryki dla nauczycieli i uczniów w Łądku”. Epizod trzydziesty trzeci poświęcony został działalności spółdzielni uczniowskiej z Dębnie Królewskim w okresie międzywojennym. W roku 1938 zmarł Władysław Paterkowski, kierownik Szkoły Powszechnej nr 3 w Kole. Fakt ten stał się myślą przewodnią obrazka trzydziestego czwartego. Treść kolejnego epizodu wypełnił przebieg wyborów do Rady Samorządu Uczniowskiego w Liścu Wielkim. Obrazek trzydziesty szósty ukazuje epizod z dziejów nieistniejącej już szkoły we wsi Lipiny. Autor dotarł do sprawozdania z 15 grudnia 1938 r. relacjonującego zabiegi rodziców Polaków w celu pozyskania nauczyciela Polaka – Katolika dla wspomnianej placówki i kontrze ze strony rodziców Niemców wyznania ewangelickiego. W dalszej części zeszytu odnotowano trzyletnią działalność Domu Wychowania Dziecka w Kole. Na pierwszy rzut oka historia jakich wiele, ale w tym przypadku chodzi o wychowanków, których rodzice odbywali karę więzienia za komunistyczne poglądy polityczne. Ostatecznie po likwidacji Domu w 1930 r. dzieci trafiły pod opiekę Janusza Korczaka. Trzykrotnie dłużej w porównaniu do powyższej placówki funkcjonowała Szkoła Przysposobienia Rolni-

² S. Michalski, *Metodologiczne przesłanki badań regionalnych i ich społeczno-wychowawcze aspekty*, w: *Stan badań i potrzeby badań nad oświatą i wychowaniem w Królestwie Polskim w latach 1815–1915*, (red.) R. Kucha, K. Poznański, Lublin 1989.

³ P. Goldyn, *Obrazki z dziejów Wielkopolski Wschodniej*, z. 1, Kalisz 2014, s. 7.

czego w Grzymiszewie, o czym informuje treść obrazka trzydziestego ósmego. Kolejny epizod poświęcony jest „Spasowiakom”, czyli absolwentom Państwowych Kursów Nauczycielskich im. Wacława Nałkowskiego w Warszawie prowadzonych przez Władysława Spasowskiego. Autor przybliży sylwetki czterech nauczycieli „Spasowiaków” związanych z Turkiem. Również w następnym obrazku opisuje kierownika szkoły podstawowej w Patrzykowie i jego dokonania w zakresie samodzielnego przygotowywania przyrządów gimnastycznych. Lekcje pokazowe z prezentacją pomocy dydaktycznych dla nauczycieli wychowania fizycznego obserwowali członkowie jednego z wielkopolskich ognisk ZNP. Właśnie o działaczach ZNP, a ściślej o uzdolnionych instrumentalnie związkowcach ze Słupcy traktuje obrazek czterdziesty pierwszy. Następny szkic dotyczy pewnego nonsensu przy zakupie drewna na budowę szkoły w Brdowie. Przy „wyłuskaniu” epizodów z codzienności peerelowskiej nie mogło zabraknąć agitacji na rzecz spółdzielni produkcyjnych. Wydarzenie to opisał Autor na przykładzie aktywizacji sławskich nauczycieli. Następny obrazek poświęcono aktywizacji młodzieży zgrupowanej w ZMS w Kolnie i jej szczególnemu zaangażowaniu w latach 1972–1973 w realizację wkładów do Banku Programu „Młodzież dla postępu”. W dalszej części pracy Autor opracował krótkie biogramy pierwszych absolwentów siedmioklasowej Szkoły Powсzechnej w Zakrzewku. Następnie scharakteryzował przygotowania do otwarcia szkoły katolickiej w Wólce Czepowej we wrześniu 2004 r. Obrazek czterdziesty siódmy prezentuje losy sztandaru najstarszej placówki oświatowej w Turku. Z kolei obrazek czterdziesty ósmy ukazuje działalność Zespołu Pedagogiczno-Społecznego w Cieninie Kościelnym, czyli zespołu zajmującego się klasyfikacją uczniów szkół podstawowych do szkół średnich w oparciu o kryteria klasowe. W kolejnym szkicu zwrócono uwagę na kramskie koło Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Rosyjskiej i jego szczególną aktywność na odcinku przygotowania wizyty gościa z Baku. Ostatni obrazek przedstawia historię sztandaru Regionalnej Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” w Koninie.

Epizody z powiatu kolskiego stanowią znaczną część treści publikacji, gdyż jak mówi sam Autor „nie udało się zachować pewnych proporcji co do ilości wątków z danego obszaru” (s. 8).

Cenną stroną zeszytu są źródła historyczne. Każdy obrazek zawiera wykaz bibliograficzny. Zgromadzone przez Autora źródła archiwalne pochodzą z Archiwum Państwowego w Poznaniu Oddział w Koninie, Inspektoratu Szkolnego w Kole, Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Osieku Wielkim, Instytutu Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Do omówienia historii edukacji na terenie Wielkopolski Wschodniej niezwykle pomocne stały się materiały źródłowe z archiwów szkolnych, w tym kroniki szkolne, protokoły, akta osobowe. Szczególnie docenione zostały przez Autora – zresztą po raz kolejny⁴ jako źródło historyczne – kroniki szkolne, których fragmenty zamieszczono w recenzowanym zeszycie. Przydatne okazały się też zbiory z archiwów prywatnych np. Marianny Sztuby. Walor estetyczny pracy podnoszą zamieszczone w zeszycie źródła ikonograficzne. Poza jedną tabelą jest też 48 różnego formatu

⁴ P. Gołdyn, *Kronika szkolna jako nie(d)ocenione źródło do dziejów oświaty regionalnej*, w: *Badania historyczne w pedagogice Konteksty źródłowe*, (red.) W. Szulakiewicz, Toruń 2015, s. 111–131.

fotografii portretowych, grupowych, okolicznościowych, fotografii miejsc i obiektów oraz ilustracji z zapisów źródłowych np. świadectwo szkolne, strony książeczki czekowej Związku Młodzieży Socjalistycznej w Koninie, plakaty propagandowe. Wśród wykorzystanych przez Autora źródeł tradycyjnych, na uwagę zasługują materiały prasowe, głównie gazety lokalnej pod nazwą „Gazeta Kolska” oraz czasopism pedagogicznych, tj.: „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna. Miesięcznik dla nauczycieli, wychowawców i lekarzy szkolnych”; i regionalnych periodyków, tj. „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza”, „Polonia Maior Orientalis”. Autor, zgodnie z nowymi trendami, zamieścił też w książce materiały elektroniczne, a do analizy obrazka dwudziestego piątego posłużył się też inną kategorią źródeł w badaniach nad dziejami Polski Ludowej⁵, a mianowicie filmem dokumentalnym wyprodukowanym przez Polską Kronikę Filmową (s. 12). Wykaz bibliograficzny pod każdym z obrazków sporządzono według następującego porządku: źródła archiwalne, źródła drukowane, źródła narracyjne, materiały elektroniczne, literatura.

Zasługą Autora opracowania jest w wielu obrazkach przedstawienie epizodu w sensie dziejowym, czyli jego przeszłej i teraźniejszej historii.

Autor zeszytu II jednak nie ustrzegł się pewnych błędów i uchybień, które warto odnotować. Zastrzeżenie może stanowić, ku niezadowoleniu wnikliwego czytelnika, brak podania nazwy miejsca przechowywania Kroniki Sekcji Oświaty i Wychowania regionu konińskiego (s. 121). Kolejną nieścisłością jest używanie terminu „szkoła powszechna” w odniesieniu do obowiązującej nazwy „szkoła podstawowa”. Na przykład na s. 108 umieszczono fragment zdania: „na przełomie 1948 i 1949 r. w ówczesnych szkołach powszechnych”, które powinno brzmieć „na przełomie 1948 i 1949 r. w ówczesnych szkołach podstawowych”. Zmiana nazwy ze szkoły powszechnej na szkołę podstawową nastąpiła właśnie w roku szkolnym 1948/49 za sprawą reformy strukturalnej szkolnictwa⁶.

Recenzowana książka Piotr Gołdyna łączy cechy publikacji naukowej i opracowania przygotowanego z myślą o popularyzacji wiedzy na potrzeby edukacji regionalnej. Bez wątplenia może spotkać się z zainteresowaniem nauczycieli, uczniów, absolwentów i sympatyków prezentowanych w pracy różnych typów szkół i placówek, ale także studentów kierunków społecznych i humanistycznych. Sięgnąć po nią powinni miłośnicy i popularyzatorzy historii regionalnej, a także osoby, które posiadają marginalną znajomość dziejów edukacji na terenie Wielkopolski Wschodniej i na ogół są nieprzygotowani do odbioru treści typowych dla prac naukowych. Pozycja ta w pewnym stopniu stanowi nowatorskie podejście do prezentacji źródeł historycznych, wprowadza do obiegu nowe źródła, na nowo odczytuje już znane, stąd też powinna wzbudzić ciekawość badaczy najnowszej historii wychowania.

⁵ Szerzej na ten temat: T. Szarota, *Baza źródłowa, wiedza pozaźródłowa i literatura przedmiotu w warsztacie historyka współczesności*, „Studia i Materiały. Polska 1944/45–1989. Warsztaty badawczy” 2004, nr 6, s. 11.

⁶ Instrukcja z dnia 4 marca 1948 r. (Nr II P–2331/48) w sprawie organizacji roku szkolnego 1948/49 w szkolnictwie ogólnokształcącym. Dz. Urz. Min. Oświaty 1948, nr 5, poz. 86. M. J. Radziszewska, *Nauczyciele szkół powszechnych i podstawowych na Warmii i Mazurach (1945–1956)*, Kraków 2011, s. 42.

Poruszone w książce, w sposób przystępny, zagadnienia związane z organizacją i funkcjonowaniem szkolnictwa na poziomie podstawowym, historią placówek opiekuńczo-wychowawczych, organizacji młodzieżowych i związków związkowych nauczycieli egzemplifikują pewne „wyluskane” elementy codzienności szkolnej na ziemi wielkopolskiej w jej wschodniej części. Pozostaje tylko oczekiwać na kolejny zeszyt zapowiedziany w „Obrazku zamykającym”.

Maria Radziszewska
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie